

Kiven kirjeiden kertomaa

Aleksis Kivi: Kirjeet. Kriittinen editio.
Toimittaneet **Juhani Niemi** (päätoimittaja), **Sakari Katajamäki**, **Ossi Kokko**, **Petri Lauerma** & **Jyrki Nummi**. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1386. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012. 426 s. ISBN 978-952-222-390-6.

Suomenkielisen kirjallisuuden kriittisten editioiden laadinta on aloitettu Kivestä: *Nummisuutarit* ilmestyi vuonna 2010 painettuna kirjana ja 2011 digitaalisena julkaisuna. Kivi on otollinen kohde jo siitä syystä, ettei hänen elämästään todennäköisesti löydy enää uusia merkittäviä dokumentteja. 2000-luvulla tutkimuksessa on keskitytty hänen teoksiinsa, joita on lähestytty erityisesti lajien ja tekstienvälisten suhteiden näkökulmasta (ks. esim. Lyytikäinen 2004).

Kirjeiden kriittisessä editiossa Kiven seitsemisenkymmentä kirjettä on toimitettu siinä asussa, jossa ne aikoinaan lähetettiin. Kirjeet on jaoteltu kahdeksaan eri jaksoon Kiven elämänvaiheiden mukaan, ja ne on varustettu nykylukijalle tarpeellisin kommentein, sanahakemistoin, teos- ja henkilöhakemistoin ja kuvauksin Kiven kirjeisiinsä tekemistä muutoksista. Kirjeenvaihdon keskeisistä henkilöistä on oma esittelevä hakemistonsa ja Kiven matkoista ja Helsingin-kiintokohdista Esko Rahikaisen laatimat esittelyt ja kartat. Teoksen saatesanojen mukaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tulee julkaisemaan *Kirjeet* myös digitaalisena editio, jossa nyt toimitettua tekstiä voi lukea rinnakkain kirjeiden digitaalisten kuvien kanssa.

Taustatietoa kirjeisiin annetaan runsaasti: ensin neljässä laajassa kehysartikkelissa, sitten kirjekasojen esittelyissä, jotka on laatinut Juhani Niemi, ja lopuksi Kiven pienoiselämäkerrassa, jonka ovat

toimittaneet Ossi Kokko ja Minna Majala. Omassa kehysartikkelissaan Jyrki Nummi kirjoittaa Kiven elämäkertatraditiosta, Yrjö Varpio hänen lukeneisuudesta, Mirja Saari Kivestä ruotsin käyttäjänä ja Irma Sulkunen hänen verkostoistaan.

Kiven suhteellisen pieni kirjeenvaihto tulee siis tarkkaan valaistuksi. Kriittiset editiot ovatkin tarkkuuden taidetta: ne eivät tulkitse, arvele eivätkä arvota vaan tarjoavat tosiasioita, esimerkiksi Kiven käyttämien ilmausten alkuperästä tai hänen mainitsemiensa rahayksiköiden silloisesta ostovoimasta.

Kerjuuta kahdella kielellä

Kivelle lähetettyjä kirjeitä on tallella vain kolme ja hänen lähettämiäänkin arvellaan kadonneen, joten ei voi puhua varsinaisesta kirjeenvaihdosta. Säilyneitä kirjeitä on aikojen kuluessa hyödynnetty milloin mihinkin tarkoitukseen, usein syyllistämään kansakuntaa Kiven ansaitsemattoman kurjasta taiteilijakohtalosta. Huomattavan monet kirjeistä ovatkin kerjuukirjeitä, jotka on varustettu enemmän tai vähemmän retorilla lupauksilla takaisinmaksusta. Osaan niistä, mutta ei toki kaikkiin, pätee Irma Sulkusen artikkelin huomio itsestäänselvyydestä, jopa häikäilemättömyydestä, jolla Kivi asettautui ylläpidettäväksi. Lönnrot esimerkiksi maksoi hänen palttoonsa. Asiaa voi katsoa toisestakin näkökulmasta: 1800-luku oli vielä ystävyyskultin ja holhokkikulttuurin aikaa, jolloin hyväosaisten odotettiin huolehtivan taloudellisesti vähemmälle joutuneista vertaisistaan, Kiven tapauksessa luopaavasta yliopistoverista.

Irma Sulkusen mukaan kirjeistä ei ylipäänsäkään voi lukea suoraan kirjoittajansa elämää, koska niillä on omat laji-

käytänteensä, mutta niiden pohjalta voi tehdä huomioita. Sulkunen viittaa muun muassa Kiven aikaansakin nähden pidätyvään suhteeseen vanhempiinsa ja hänen voimattomaan raivoonsa, kun aiemmin tukea antaneet suomalaisuusmiehet kävivät varovaisiksi *Seitsemän veljeksien* teilauksen jälkeen. Ahlqvist ei Sulkusen mukaan ollut Kiven ainoa demoni. Nykylukija huomaa myös, ettei kirjeissä juuri ole intiimejä tunteita ja että luottoystävienkin oli niukasti, oikeastaan vain koulutoveri Robert Svanström, ”min bästa vän och broder” (s. 162), ja kaikessa uskollinen Kaarlo Bergbom, jolta Kivi kirjoittaa saaneensa ”niin paljon rakkautta ja hyvyyttä” (s. 326). Kirjeistä riipaisevin on Charlotta Lönnqvistille toukokuulta 1871: tämä ei saa tulla katsomaan häntä. ”Jag är svag, svag. Charlott skall icke komma till mig när Charlott reser till staden, kom icke, kom icke!” (S. 341.)

Kirjailijakirjeiksi kirjeissä puhutaan varsin vähän Kiven omista teoksista tai hänen lukemisistaan; enemmän on kyse arkiviestinnästä, jossa on niukasti viitteitä ajankohdan yleisiin tapahtumiin. Tuntuukin oudolta, että V. A. Koskenniemi piti Kiven kirjeitä osana hänen kirjallista tuotantoaan. Viitteet Kiven mahdollisesti lukemista teoksista on saatu pääasiassa muita teitä, mutta kirjeistä näkyy kuitenkin esimerkiksi se, että Kivi hankki itselleen Shakespearen tuotantoa ja että hän pyysi lainaksi eri alojen, muun muassa estetiikan, tietokirjoja. Yrjö Varpio kirjaa kehysartikkelissaan maailmankirjallisuutta, jota Kivi todennäköisesti tunsikin ainakin ruotsinnoksina. Liian vähän on Varpion mukaan kiinnitetty huomiota siihen, että Kivi oli Helsingissä ruotsinkielisen teatterin ja lehdistön vaikutuspiirissä: ”Intomielisen suomalaisuuden vuosikymmeninä vaalittu ajatus, että Kiven kirjallinen ura syntyi syrjässä ajan kirjallisesta julkisuudesta ja tiiviissä yhteydessä suomalaiseen kansanelämään, ei tarkasti ottaen pidä paikkaansa.” (S. 113.)

Kukin aika tekee oman Kivensä. Meidän aikamme luo luontevasti kaksikielisen Kiven, jonka ruotsi oli Mirja Saaren mukaan erinomaista Suomessa silloin puhuttua ruotsia ja jonka suomi kehittyi nopeasti. Kiven muusta kielitaidosta ei ole tarkkaa tietoa. Saari huomauttaa Kiven eläneen suurimman osan aikuiselämäänsä ruotsinkielisessä tai ainakin kaksikielisessä ympäristössä. Kivi aloitti kirjalliset harjoituksensa ruotsiksi, ja hän vaihtaa kirjeissään joustavasti kielestä toiseen ja ottaa ruotsista tukea silloin kun suomen kielellä ei tunnu löytyvän tilanteeseen sopivaa ilmaisua. Meillä on siis kaksikielinen kansalliskirjailija, joka valitsi suomen syistä, joita emme tarkalleen tiedä. Kiven ruotsinkieliset kirjeet, kaikkiaan parikymmentä, on suomennettu mukauttamalla ne kevyesti Kiven suomenkielisiin kirjeisiin. Käytäntö toimii, mutta ei ole ongelmaton, koska kielen valinta on oma sosiaalinen ja henkilökohtainen viestinsä.

Monta tulkintaa Kiven elämästä

Jyrki Nummen kehysartikkelista saa havainnollisen kuvan siitä, miten Kiven elämäkertatutkimus on aikojen kuluessa painottunut ja mitä kaikkea Kiven elämästä on tutkimuksessakin saatu irti. Viljo Tarkiainen loi 1900-luvun alkutaitteessa Kiven elämäkertatutkimuksen yhä kestävä perustan keräämällä vielä olemassa olleiden kokemus- ja muistitiedon Kivestä ja rakentamalla sen pohjalta suomalaiskansallisen kotiseutukirjailijan (ks. Tarkiainen 1950 [1915]). Nummen mukaan Tarkiaisen, kuten koko varhaisemman Kivi-kiinnostuksen, tarkoituksena oli nostaa Kivi Runebergin verroille, toiseksi kansalliskirjailijaksi.

Vaikka Tarkiaista on myöhemmin moitittu ahtaasta pitäytymisestä lähteisiin, kaikki myöhemmät Kivi-elämäkerrat ja Kivi-tutkimus ylipäänsä ovat rakentaneet hänen työnsä. Hänen edustamaansa lähdepositivistista traditiota ovat Num-

men mukaan täydentäneet psykobiografinen ja yhteiskunnallinen suuntaus. Edellisen edustajista V. A. Koskenniemi (1954 [1934]) haki Kiven elämän ja tuotannon läpäisevää ja selittävää kokonaiselämystä ja antoi tämän lapsuudesta sievistetyn kuvan. Psykoanalyysiä käyttänyt Paavo E. S. Elo näki Kivi-elämäkerrassaan (1950) kohteensa seksuaalisesti infanttilina narsistina. Yhteiskunnallisen näemyksen edustajat, erityisesti Raoul Palmgren teoksessaan *Suuri linja* (1948), ovat korostaneet *Kullervon* merkitystä sekä Kiven kirjeiden sinänsä niukkoja yhteiskunnallisia kannanottoja. Kiven elämäkertatradition haastajista merkittävä on Nummen mukaan Veijo Meren teos *Aleksis Stenvallin elämä* (1973), jossa Aleksiksen ja Charlotta Lönnqvistin suhde ilman muuta nähdään eroottisena ja suomalaisuusliikkeen johtomiehet Kiven hyväksikäyttäjinä. Irma Sulkinen puolestaan on teoksessaan *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892* (2004) liittänyt *Seitsemän veljeksien* vastaanoton Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran omiin sisäisiin linja- ja valtakäsitteisiin.

Arvoituksellinen kansalliskirjailija

Vaikka Kiven elämästä on kirjoitettu todella paljon, meidän on tyytyminen siihen, ettei hänen intiimistä elämästään, saati hänen aatelliseksi otaksutusta taustastaan tiedetä mitään varmaa. Ei myöskään hänen elämänsä suuresta haaksirikosta, josta hän mainitsee kesäkuussa 1870 kirjeessään Kaarlo Bergbomille (s. 326). Hänestä ei ole säilynyt yhtään luotettavaa piirrosta eikä maalausta, valokuvasta tai päiväkirjasta puhumattakaan. Kirjeet ovat ainoa dokumentti.

Onkin tärkeää, että kirjeet on päivitetty uusimman tiedon mukaisiksi. Ja yhtä tärkeää on huomata, että kaikista tutkimisesta ja selittämisestä huolimatta yhä pysyy salaisuutena se, miten on mahdollista, että Kivi uranuurtajana jo oli niin hyvä kirjailija.

LIISI HUHTALA
liisihuhtala@gmail.com

Lähteet:

- ELO, PAAVO E. S. 1950: *Aleksis Kiven persoonallisuus*. Porvoo: WSOY.
- KIVI, ALEKSIS 2010: *Nummisuutarit. Komedio viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*. Toim. Jyrki Nummi (päätoim.), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko & Petri Lauerma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1284. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOSKENNIEMI, V. A. 1954 [1934]: *Aleksis Kivi*. Porvoo: WSOY.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 2004: *Vimman villityt pojat. Aleksis Kiven Seitsemän veljeksien laji*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 997. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MERI, VEIJO 1973: *Aleksis Stenvallin elämä*. Helsinki: Otava.
- PALMGREN, RAOUL 1948: *Suuri linja*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- SULKUNEN, IRMA 2004: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 952. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TARKIAINEN, VILJO 1950[1915]: *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*. Porvoo: WSOY.